

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה

חג הסוכות תשפ"א • גליון שצ"ה

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

הגליון של חג הסוכות נתרם והופץ לעילוי נשמת רבינו הגדול שר התורה

הגאון האמיתי האי חסיד האי עניו רבי אברהם בן אליהו משה צוקלה"ה

שמבורו אנו דולים מים טהורים וזכים להשקות להצמאים לתורתו האמיתית והעמוקה הרחבה והנפלאה המתוקה מדבש ונופת צופים

לקראת יום היארצייט שחל בכ"ה תשרי

יהא הלימוד לעילוי נשמתו הטהורה תנצב"ה

יתברך התורם בברכת התורה, וזכות רבינו יעמוד לו להתברך בכל הברכות, ויזכה במלא חפניים שמחה ואושר, וימלא ד' כל משאלות לבו לטובה

ענף ד' - סוכה מאיסורי הנאה

ענף ה' - מחיצה להכשיר הסכך

ענף ו' - נחלקה התיומת

ענף א' - מצוות סוכה

ענף ב' - ברכת לישיב בסוכה

ענף ג' - שולחנו בתוך הבית

ענף א' - מצוות סוכה

מצטער, הרי סובר שיש גשם, נמצא שיש לו פטור של מצטער אף שלפי האמת פסק הגשם. וצריך תלמוד.

[אגב, יש לעיין ביודע שיהא גשם לאחר שירדם ואז יצטרך לקום, האם יכול מתחילה שלא לישון בסוכה, ויש לדון בזה בבי' גוונני, חדא דמחמת העתיד אינו יכול להרדם עכשיו, וזה ודאי מצטער, שנית, אם נרדם עכשיו כדרכו, רק אחר כך יצטער כשיתעורר, ובוה צריך עיון].

קרקע הסוכה

הנה יש לדון מהו בסוכה שאין לה רצפה. ולכאורה מבואר דפסול:

א. הוכחה מלמעלה מעשרים

הנה לכאורה מוכח דפסולה, דהרי סוכה למעלה מעשרים אמה פסולה, והרי ראשו ורובו בתוך עשרים אמה, אלא על כרחך מפאת דבעינן רצפה להסוכה.

אך העירוני דהרי בנרות חנוכה נמי פסול למעלה מעשרים אמה אע"פ דהתם אין דין של רצפה.

ב. אין דפנות

הנה מטעמא אחרינא יש לפסול, דאם אין רצפה אם כן אין דפנות, ולא עדיפא מהא דפסלינן היכא דגדיים בוקעים כאשר המחיצות גבוהים ג' טפחים מהקרקע.

ג. קדושת הסוכה

הנה באמת כתב בתשובות אבני נזר (וי"ד סי' שס"ג) דקרקע הסוכה נתקדש בקדושת סוכה עצמה. ואם כן גם לא יועיל בו תנאי, כשם שלא מועיל תנאי בסוכה עצמה.

זוית חדה בסוכה

הנה יש לעיין בסוכה של שתי מחיצות, אך היא זוית חדה, [א"ה. היינו דאינו זוית כמו בריבוע, אלא הדפנות סמוכים יותר אחד להשני], ובין האי זוית חדה אפשר למיעבד ז' על ז', מי אמרינן דאיכא רק ב' דפנות, או

מצטער בדמיונו

הנה יש לעיין במי שמצטער בדמיונו, כגון שאינו רוצה לישן בסוכה שחושש מגנבים וגזלנים או שאר חששות, והלכך אוכל בביתו, ובסוף נתברר שלא היה חשש גנבים וכדומה, האם היה לו פטור של מצטער.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, מי אמרינן שהיה פטור מפאת מצטער, דבדמיונו הדבר תלוי, או דילמא לא היה פטור, דלא אזלינן בתר דמיונו אלא בתר האמת, והרי אשתכח דאין כאן צער.

ב. נפקותות

הנה נפקא מינה בהאי נידון, כשאכל בביתו לפני שנודע לו שאין גנבים, האם יתחייב להביא קרבן עולה על ביטול מצות עשה של סוכה. עוד נפקא מינה, באופן שלמרות הצער אכל בסוכה בליל ט"ו, ואחר כך נודע לו דליכא צער, האם צריך לאכול שנית, דהרי אם נימא דחשיב מצטער, הוה ספיקא דדינא אם בליל ט"ו יוצאין ידי חובתו במצטער, ויצטרך לאכול שנית בסוכה, אך אם לא הוה מצטער מחמת דמיונו אלא אזלינן בתר האמת, אם כן לא יצטרך לאכול שנית.

ג. להוכיח דתליא דמיונו

הנה לכאורה יש לדון כהצד דתליא בדמיונו, דהרי אם היה בהיפוך, שבאמת יש גנבים והוא לא ידע מהם, בפשוטו יצא ידי חובה, דלא אמרינן דלפי האמת היה מצטער, אלא אמרינן דתליא ביה, ואם כן הוא הדין בהיפוך, דאם הצטער מחמת דמיונו פטור.

ד. לומר לכולם שפתח הגג

הנה יש לדון באופן שירד גשם וכיסה הסכך בגג, ואחר כך פסק הגשם והוריד הגג, האם חייב לומר זאת להאנשים הנמצאים בסוכה. ולכאורה דמי למה שכתב במשנה ברורה (סי' ס' סע' ד' ביאור הלכה ד"ה ויש) דהלושב בגד של ד' כנפות ואינו מכוון בלבישתו לשם מצות ציצית, לא רק שאינו מקיים מצות ציצית, אלא הוה כהולך בדי' כנפות בלא ציציות, והכי נמי בנידון דידן הוה ליה כאוכל מחוץ לסוכה. אך אם ניזיל בתר דמיונו, ובסובר שמצטער יש כאן פטור של

דילמא חשיב כג' דפנות.

א. רשות היחיד

הנה בחזון איש בעירובין (סי' י"ט ס"ק ט"ו) כתב דיש לדון דהוי רשות היחיד, ואם כן הכי נמי יש לומר דהוה סוכה, ולא נימא דסוכה שאני.

ב. סוכה בעיני דפנות משלה

הנה איתא בגמרא סוכה (ד' א') היתה הסוכה גבוה פחות מעשרה טפחים וחקק בה כדי להשלימה לעשרה, אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים פסולה, [ומשמע שאף בשבת לא תתכשר הסוכה ולא אמרינן בזה מינו דהוה דופן לשבת הוה דופן לסוכה], אמנם לענין שבת, הוה רשות היחיד בחקק ד' על ד', אע"פ שהדפנות הם רחוקים ג' טפחים מהקק.

וחקשה בריטב"א (סוכה ד' א' ד"ה והקשו) מאי שנא סוכה משבת, ותיירץ דגבי סוכה שמצותה בדפנות, בעינן פחות משלשה כדי שיהיו דפנות הסוכה נראות כשלה, משא"כ לענין שבת, כל היכא שיש רשות ארבעה

על ארבעה מוקף מחיצות תו לא בעי. ומכל מקום לענין אכתי תתכשר סוכה בשתי דפנות של זווית חדה, כאשר אפשר למיעבד בינייהו ז' על ז'. [א"ה. דאף בסוכה שמצותה בדפנות שנראוה כשלה, מכל מקום מהני הנ"ל בסוכה שיהא כמו ג' דפנות]. [והנה הביא בריטב"א שהכי נמי מצאנו חילוק הנ"ל בין שבת לסוכה, לענין עמוד, דבשבת הוה רשות היחיד, דאמרינן גוד אסיק מחיצתא, משא"כ בסוכה דלא מהני. וגם בזה לענין דעמוד דלא מהני בסוכה הוה אף בשבת, ולא אמרינן בזה מינו דמהני לשבת מהני לסוכה].

ג. כמין גאם

הנה כתב בחזון איש (שם) דשתי דפנות כמין גאם ולחי דלא מהני ברשות היחיד, מכל מקום יש לומר דהוי כאלכסון ואיכא ג' מחיצות.

אמנם הרי בסוכה ודאי דלא מהני, כל דהשלישית אין בה כל התנאים של דופן שלישית, ואם כן שוב צריך עיון בסוכה בזווית חדה.

ענף ב' - ברכת לישיב בסוכה

אך הא חזינן (משנה ברורה סי' קצ"ו ס"ק ז) דבאוכל דבר איסור בשוגג, חייב בברכה לפנייה ולאחריה, ולא אמרינן בוצע בירך נאף ה', חזינן דלענין ברכת הנהנין בעבר בשוגג לא אמרינן שלא יברך, ואם כן יש לומר דגם לענין ברכת המצוות היכא דהעבירה היתה בשוגג.

ו. גם בשאר הימים

הנה בהא דכתבנו שבשכח ולא הפריש חלה, צריך לאכול שנית בלילה הראשון מפאת מצוה הבאה בעבירה, בפשוטו הכי נמי גם בשאר הימים, דלא קיים בהאי אכילה מצות סוכה, ואם רצה רק לאכול ולא לשהות, תהא הברכה לבטלה.

וכי תימא דדמי (שולחן ערוך סי' תקפ"ו סעי' ב) לתוקע בשופר גזול שיצא ידי חובתו, שהמצוה בקול ולא בשופר, והכי נמי נימא דהאכילה רק תנאי לקיום הישיבה בסוכה, לא דמי, דהכא עיקר המצוה היא האכילה.

ז. האם הסוכה נאסרת

הנה נפקא מינה דהסוכה לא תיאסר, דקיימא לן דאין הסוכה נאסרת רק כאשר מקיימים בה המצוה.

אבל באמת הסוכה תיאסר אע"פ שלא הפרישו חלה ואף שדעתו היתה רק לאכול ולא לשהות, דהרי חיוב הפרשת חלה בזמן הזה הוה רק מדרבנן, אם כן הרי עכ"פ קיים מצוה דאורייתא ושפיר נאסרת, ורק הברכה לבטלה מכיון דרבנן ביטלו המצוה והוה ליה כמברך על לולב בסוכות שחל בשבת דהוה ברכה לבטלה.

אבל אם איכא חיוב דאורייתא של חלה, נמצא דאכל איסור דאורייתא והוה ליה מצוה הבאה בעבירה ולא יצא מן התורה, להסוברים דמצוה הבאה בעבירה היא מן התורה אף בשוגג, אם כן לא קיים מצות אכילה, ושוב אין הסוכה נאסרת.

לישיב בסוכה על השהיה

הנה חזינן שמברכינן לישיב בסוכה בקידוש ולא כולם שותים היין, ומכל מקום כולם יוצאין בהברכה דלישיב בסוכה, ואף כשמדברים אחרי הברכה לפני שמברכים המוציא.

א. הכל חדא שהיה

הנה לכאורה מוכח מהכא שהברכה חיילא גם לפני האכילה על השהיה.

אך תיקשי מהאוכל בסוכה פחות מכשיעור דאמרינן דלא יברך לישיב בסוכה על האכילה, ואמאי לא אמרינן דהברכה חל על השהיה שלפני האכילה.

וצריך לומר דהתם איירי שרק אוכל בסוכה, משא"כ אם דעתו גם על השהיה דאחר כך, הוה הכל חדא שהיה, וחל הברכה גם על השהיה שלפני האכילה. וצריך תלמוד.

ב. סדר הברכות

כתב במשנה ברורה (סי' תרל"ט ס"ק ט"ז) דמכיון דאיכא ספק אם מברכינן לישיב בסוכה על מזונות, אם כן כדי להנצל מחשש ברכה לבטלה, יברך על מזונות ויתכוין בשעת ברכתו גם על השהיה דאחר כך.

אכל בסוכה לחם טבל

הנה יש לעיין במי שאכל בלילה הראשון בסוכה, ואחר כך נתברר שלא הופרשה חלה מהחלות, האם צריך לברך שנית לישיב בסוכה.

א. מצוה הבאה בעבירה

הנה לכאורה הברכה אזדא, דמכיון דאיכא איסור דרבנן לאכול הלחם, הרי מדרבנן לא יצא ידי חובת סוכה משום דהוה מצוה הבאה בעבירה, ואם כן צריך לברך שנית.

ב. על הישיבה לבד מברכינן

אך יש לומר דדל האכילה מכאן, הא יושב בסוכה ועל הישיבה לבד נמי מברכינן, ואם כן הברכה לא אזדא, ויאכל אחר כך בלא ברכה.

אך הא חזינן דבאוכל פחות מכשיעור אינו מברך, וכן בהא דנחלקו בפוסקים (עיין משנה ברורה סי' תרל"ט ס"ק ט"ז) אם מברך לישיב בסוכה על מזונות, אמרינן דלא יברך, ולא אמרינן דבלאו הכי יכול לברך על אותו ישיבה, חזינן דכל דהישיבה לשם אכילה והאכילה אינה מחייבת, גם הישיבה כדליתא.

ג. שהיה שיהא אחר כך

אך עדיין יש לעיין היכא דדעתו לאחר האכילה גם לישיב ולזמר זמירות לכבוד יום טוב ולדבר בדברי תורה, אם כן הברכה תעלה על האי שהיה.

אך כל זה בשתק לאחר האכילה, אבל אם דיבר לאחר האכילה, הנה תועיל הברכה על השהיה רק אם עלתה לו גם על האכילה, אבל כיון דהאכילה לא עלתה לו ורק מפאת השהיה אתינן, הא דיבר לפנייה.

אך יש לומר דנהי דבעת האכילה ליכא מצות שהיה, אבל כיון דתהא שהיה גם אחר כך, שוב מצרפינן גם זמן האכילה להאי שהיה, ושוב חיילא הברכה. אך הדבר צריך ראייה. [ועיין לקמן בסימן הבא].

ד. מצוה הבאה בעבירה בשוגג

עכ"פ אם לא היתה דעתו לשהות אחר כך, הא באכילה ליכא מצוה כיון דהוה מצוה הבאה בעבירה, ולא נתפסה הברכה, ואם כן כשאוכל שנית צריך לחזור ולברך לישיב בסוכה.

אך יש לדון דאכתי לא יברך, דהנה פליגי קמאי היכא דעבר העבירה בשוגג, האם בטלה המצוה מחמת מצוה הבאה בעבירה, רבינו תם (ספר הישר, שו"ת סי' ק"ב) ובמרדכי (סוכה רמז תשמ"ז) כתבו דלא בטלה, אך מתוספות בסוכה (ל' א' ד"ה משום) מבואר דגם בשוגג בטלה המצוה, דהרי הקשו למה לי קרא למצה של טבל ולסוכה גזולה, תיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה, ולא תירצו דנפקא מינה בשוגג, משמע דסברי דגם בשוגג איכא לדינא דמצוה הבאה בעבירה. [ועיין במהרי"ט אלגאזי בכורות פ"ח אות ס"ה סק"ו].

נמצא דהאי פת תליא בפלוגתת קמאי, ואם כן חיילא הברכה מספק ואם כן לא יחזור לברך.

ה. האם מברך בעבירה בשוגג

אך יש לעיין, דאף דהוה שוגג ויצא ידי המצוה, אך אכתי יש לעיין אם שייכא ברכה, דהרי חזינן (שולחן ערוך סי' תרמ"ט סעי' א') דאף כשאין מצוה הבאה בעבירה, כגון שקנה בשינוי, מכל מקום אינו מברך, וגם הלוקח ממנו אינו מברך, ואם כן יש לומר דגם בשוגג אין כאן ברכה.

להאמור אתי שפיר, דהרי באמת הברכה דלישב בסוכה חל כבר על השהיה שלפני האכילה.

ג. דיבר לאחר הברכה

אך לפי זה יתחדש דמי שבירך לישב בסוכה לפני האוכל, ודיבר לאחר הברכה ולפני האכילה, לא יהא הפסק. וצריך עיון.

ענף ג' - שולחנו בתוך הבית

ופליגי הראשונים האם יצא ידי חובתו מן התורה, בר"ן (י"ב ב' בדפי הרי"ף) ובריטב"א (סוכה כ"ח א') כתבו דיצא ידי חובתו מן התורה ורק מדרבנן לא יצא, אבל בתוספות (סוכה ג' א' ד"ה דאמר) כתבו שחכמים אמרו דגם מדאורייתא לא יצא.

וכתב במשנה ברורה (ביאור הלכה סי' תרל"ד סע' ד' ד"ה כאלו) דלדינא אין נפקותא בפלוגתתם, דהרי לכל השיטות צריך לחזור ולאכול בסוכה ולברך שנית לישב בסוכה.

ויש לדון דלכאורה מצאנו כמה נפקותות:

א. האם הסכך יאסר

הנה יהא נפקא מינה בישב בהסוכה ושולחנו בתוך הבית, האם הסכך יאסר, דלתוספות הדין נותן שלא יאסר, דהרי ליכא קיום מצוה כלל, משא"כ לר"ן וריטב"א יאסר, דהרי עכ"פ מדאורייתא איכא קיום מצוה.

ב. ספק אם שולחנו בבית

תו נפקא מינה, בספק אם שולחנו בבית באופן האסור, דלתוספות נימא דהוה ספיקא דאורייתא ואזלינן לחומרא, משא"כ לר"ן וריטב"א נימא דהוה ספיקא דרבנן ואזלינן לקולא.

אך זה אינו, דגם לתוספות הא דלא יצא מן התורה, היינו מכיון דעבר על הדרבנן, והכא דהנידון אם יש הדרבנן הרי נזיל לקולא, ושוב יצא ידי חובתו. [תו העירוני דבכהאי גוונא דהוה חסרון ידיעה לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא].

ג. ספק מה שהיה

אך יהא נפקא מינה בספק על מה שהיה מקודם, כגון אם ישב בסוכה ושולחנו בתוך הבית ואז לא שם לבו אם השולחן בתוך הבית, ועכשיו רוצה לבדוק אם השולחן באופן הפוסל, וכבר אינו יכול לבדוק מכיון דכבר הכניסו השולחן למקום אחר, דלתוספות הוה ספיקא דאורייתא, משא"כ לר"ן וריטב"א הוה ספיקא דרבנן.

ד. שולחן תחת נסר

הנה דן בבכורי יעקב (סי' תרל"ד סק"ה) שאם השולחן תחת נסר, לא גזרינן שמא ימשך אחר שולחנו, דהרי נסר פסול רק מחמת גזירה, והוה גזירה לגזירה.

ולכאורה בשלמא לר"ן וריטב"א יש לדון דבאמת אין לגזור, דהרי הוה גזירה לגזירה, אמנם לתוספות דלא יצא מן התורה, יש לדון שבאמת נגזור, דהרי איכא חשש שלא יצא ידי חובתו מן התורה.

וכעין זה דן בפרי מגדים (סי' תרכ"ט א"א סק"י י"א) במעמיד בדבר פסול מדרבנן דלא גזרינן, דמעמיד הוה גזירה, ולא גזרינן גזירה לגזירה. ותיקשי כהנ"ל דהא לתוספות יש לגזור, דהרי גם לענין הגזירה דמעמיד סברי תוספות דלא יצא מן התורה.

[אגב אורחא, בדינא דנסר אמרינן (סוכה י"ד א') דנסר שיש ג' טפחים פסול מדרבנן, ואם אין לו סוכה אחרת יושב בה, ודן בריטב"א (י"ד ב') דישב עם ברכה. ויש לעיין אם יכול לנסר הנסרים ולחצותם ועל ידי זה יהא בכל אחד ב' טפחים, כמה חייב להוציא. ולכאורה נידון זה תליא בכמה ממון צריך להוציא על מצוה דרבנן, כגון על לולב בחול המועד. וחזינן דלענין איסור דרבנן דנו בפוסקים אם צריך להוציא חומש ממונו או כל ממונו, עיין בתפחי תשובה (י"ד סי' קנ"ז סק"ד), חזינן דשייך ענין חומש].

ה. האם אמרינן מיגו

הנה לכאורה יש לדון דנפקא מינה אם אמרינן מיגו, דהנה לסוכה סגי בשתי דפנות כהלכתן ושלישית אפילו טפח. ואמרינן בגמרא סוכה (ו' א') דמגו דהוי דופן לענין סוכה הוי דופן לענין שבת, והיינו דבשבת שהיא בחג הסוכות מותר לטלטל בסוכה שיש בה שתי דפנות כהלכתן ושלישית טפח, ואע"פ דבעלמא לא חשיב כך רשות היחיד, מכל מקום מיגו דחשיב מחיצה לענין סוכה חשיב גם כן מחיצה לענין שבת.

ויש לעיין בסוכה הכשירה רק מן התורה אבל פסול מדרבנן, כגון להרי"ף בסוכה שהוא שש טפחים על שש טפחים, או בסוכת נסרים, אם גם כן נימא מיגו דהוה דופן לסוכה הוי דופן לשבת.

והוה קשיא לי היאך מברך ברכת מזונות ואחר כך לישב בסוכה, הרי הלישב בסוכה הוה הפסק לברכת מזונות, דהרי הלישב בסוכה חל מחמת השהיה של אחרי האכילה.

וסברנא דיהפוך הסדר ויברך תחילה לישב בסוכה ואחר כך מזונות, אך בזה תיקשי דיהא ברכת מזונות הפסק ללישב בסוכה. אמנם

שולחנו בתוך הבית

הנה אמרינן (סוכה ג' א') דדעת בית שמאי דבסוכה גדולה ושולחנו בתוך הבית, לא יצא ידי חובתו, גזירה שמא ימשך, וכתבו תוספות (שם ד"ה דאמר) בשם רב עמרם גאון דקיימא לן בזה כבית שמאי. [וכמו כן לענין סדין בציצית].

והנה אם ישב בסוכה ולא ידע שעל השולחן הניחו גג, בפשוטו יש לדון דלא יצא ידי חובתו, ואם היה בליל ט"ו בהאכילה הראשונה דהוה חובה, צריך לאכול שנית, דהרי איכא הכא הגזירה דשמא ימשך, אע"פ שהיה בשוגג, ויצטרך לברך שנית לישב בסוכה.

א. סוכה מתחת גג פסול רק מספק

הנה כתב במחצית השקל (סי' תר"מ סק"ט) ובבכורי יעקב (סי' תרכ"ו סק"ק י"ב) דביורד גשם ומניח הגג, אכתי ישאר בסוכה, דהרי בשעת הדחק סוכינן בנסרים אע"פ שמגינים מפני הגשם.

מעתה בנידון דידן, הרי אף אם ימשך לאחר שולחנו, הוי רק ספק פסול, ואם כן יש לומר דלא גזרינן שמא ימשך, ואין צריך לאכול שנית.

ב. שמא ימשך לספק סוכה

הנה יש לעיין עוד, דהרי לדידן הוה ספיקא דדינא אם מתחת הגג הסוכה כשירה, ואם כן יש לדון האם בכהאי גוונא גזרינן שמא ימשך. ותליא בכגון הא דאמרינן (שבת י"א א') דלא יעמוד אדם ברשות היחיד וישתה ברשות הרבים, אלא אם כן הכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה, דחיישינן שמא יוציא הכלי אליו ויתחייב חטאת. מעתה מהו אם הוא נמצא ברשות היחיד והמים בספק רשות הרבים, האם גזרינן שמא ימשך.

דלחד גיסא יש לומר דלא גזרינן, דכיון דהוי רק ספק שוב לענין הגזירה הוה ספק דרבנן לקולא.

אך לאידך גיסא יש לומר דגזרינן, דאם ימשך הא קא עבר על ספיקא דאורייתא, ואם כן שוב גזרינן.

ג. גזרינן שמא יאכלנו בספק חמץ

הנה כתב בחזון איש (או"ח סי' קכ"ד לדף ט' ב') דחתוכה ספק חמץ ספק מצה וביטלה, אסור להשהותה בבית גזירה שמא יאכלנה, חזינן דמיתסר, ואם כן הכי נמי בנידון דידן.

וכן נפקא מינה נמי בספק איסור דאורייתא ובטל חד בתרי יבש ביבש במין בשאינו מינו האם גזרינן שמא יבשלם.

ד. גזירה שמא יתקן כלי שיר

העירוני דאם נימא דבכהאי גוונא לא גזרינן, אם כן משמיע קול דאסור משום שמא יתקן כלי שיר, יהא מותר בין השמשות.

אך יש לומר דאיסור משמיע קול דמי לכרמלית, דמצינן דאע"ג דאיסור כרמלית הוה אטו רשות הרבים, מכל מקום פשיטא דאסירא בין השמשות, דזה כבר שבות ולא גזירה, כמו שכתב ברמב"ן (שבת צ"ד ב') דבכרמלית אסרינן מילי דרבנן ולא חשיב גזירה לגזירה. וצריך תלמוד.

ה. האם יתחייב לברך שנית

הנה אם נימא דגזרינן, יתחדש דיתחייב לברך שנית, אע"ג דלרבינו תם ליכא למיגזר, מכל מקום כיון דחייב כאן גזירת חז"ל משום ספק, אם כן לא יצא ידי חובתו. וזה דבר מתמה.

אך לאידך גיסא, אם נימא דלא יברך מכיון דלרבינו תם שפיר יצא, אם כן אמאי אסרינן נימא ספיקא לקולא.

האם יצא מדאורייתא

הנה מי שאכל כשראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, אמרו חכמים שלא יצא ידי חובתו, כדי שלא ימשך אחר שולחנו.

אמנם יש לדון לדחות, דהדין נותן דגם בכהאי גוונא אמרינן מיגו, דמכל מקום הסוכה הוי סוכה, רק חכמים אמרו שאינו יוצא בה ידי חובתו [אפילו מן התורה], ודמי למצטער דאכתי הסוכה כשירה. וכן דמי להיכא דאיכא סוכה תחת סוכה, והוה מצטער בעליונה, דמכל מקום העליונה פוסלת משום סוכה תחת סוכה.

ולכאורה יש לדון דתליא בפלוגתא הנ"ל, דבשלמא לדעת התוספות נימא דלא אמרינן מיגו, דהרי לשיטתם חכמים הפקיעו המצוה ואמרו שגם מדאורייתא לא יצא, אם כן לא הוה סוכה כשירה, ואם כן באמת האי דופן לא הוה דופן לסוכה. אמנם לר"ן וריטב"א דלא יצא רק מדרבנן, אם כן נימא דבאמת אמרינן מיגו.

ענף ד' - סוכה מאיסורי הנאה

ג. כתותי מיכתת שיעוריה

תו כתב בנודע ביהודה (שם) למידן מפאת כתותי מיכתת שיעוריה, אך כתב דלית לן בה, דהרי הוה כמו לחי של אשירה דלא מיפסל משום כתותי מיכתת שיעוריה, משום דגם פירושים כשר ללחי.

אמנם יש לדון בדברי הנודע ביהודה בג' אנפי:

א. לא חשיב סכך

חדא, הנה כתב במאירי (הובא במעשה רוקח חלק א' בחידושים שבתחילת הספר, ועי' במאירי עירובין י"ד ב') דכיון דבעינן סוג סכך, והוא מפסולת גורן ויקב, הרי ההלכה של כתותי מיכתת שיעוריה הופכת את זה לעפר, ולא חשיב פסולת גורן ויקב. [והוא פירוש אחר בדינא דכתותי מיכתת שיעוריה, והיינו דכיון דעומד לשריפה אם כן חשיב כעפר].

אך צריך עיון, דהרי חזינן (רמב"ם פ"ה מהל' איסורי מזבח ה"ט) דנסכים מין של ערלה אף פסולים משום משקה ישראל, אך מתקדשים, ולא אמרינן דלא הוה יין.

ושאלוני נמי מהא דאמרינן (חולין פ"ט א') שעפר עיר הנידחת כשר לכסוי הדם, דכל מה דמכתת מעלי לכסוי, ותיקשי הרי הכי נמי נימא דבטל מזה שם עפר.

[אך גם להמאירי בדפנות יהא כשר, דזה דמי ללחי, דהרי דפנות כשרים מכל דבר].

ב. רק בדיני דרבנן

תו יש לעיין, דהנה כתב במשנה ברורה (סי' שס"ג ס"ק ל' ובשער הציון שם ס"ק כ"ד) ב' תירוצים אמאי מכשרין בלחי של אשירה, חדא, מכיון דלחי ברוח רביעית הוה רק מדרבנן, ואם כן סגי גם בלחי של אשירה, תו, דאף אם בעינן מחיצה מדאורייתא, אפילו הכי מהני, דהרי אפילו היה נשרף העץ לאפר והיה מגבל לאפר ומדבק לכותל גם כן חשיב לחי ובלבד שלא יהא ניטל ברוח, ולכן אין נפסל מחמת שעומד לשריפה. [נעוד כתב שם, דאע"פ דבעינן שלא יהא ניטל ברוח, מכל מקום מהני בלחי של עבודה זרה, דאם היה מדבק להקיר היה מהני, אמנם כתב דלפי זה בצורת הפתח לא מהני, ולא הבנתי אמאי]. וצריך לומר דכאן קיימינן להצד השני הנ"ל דבכהאי גוונא בדיני דאורייתא לא אמרינן כתותי מיכתת שיעוריה, ומשום הכי גם בסכך שהוא דין דאורייתא לא אמרינן כתותי מיכתת שיעוריה.

ג. מאי שנא מקורה

תו יש לעיין, דהא אמרינן (שו"ע סי' שס"ג סעי' ט"ז) לענין קורה שעשאה מעבודה זרה, דפסלינן משום כתותי מיכתת שיעורה, מכיון דקורה צריכה שיעור. [משא"כ לחי דלא בעינן שיעור].

ותיקשי, מאי שנא סכך מקורה, הא סכך נמי בעי שיעור סוכה קטנה. ויש ליישב בדוחק.

ד. נהנה דמותר לאכול

העירוני דיש לאסור מצד דבלא סוכה לא היה יכול לאכול ואם כן נהנה מהסוכה דיכול לאכול.

אך לעני"ד זה דמי להא דאמרינן (ראש השנה כ"ח א') המודר הנאה ממעין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים, אבל לא בימות החמה, מכיון שבימות החמה נהנה הנאף הגוף מהמעין, ותיקשי, הרי גם בימות הגשמים נהנה דעל ידי הטבילה יכול לאכול תרומה, אלא חזינן דזה רק גרמא בעלמא. ואם כן יש לומר דהכי נמי הכא.

ה. פרוטה דרב יוסף

תו יש להעיר, דאף בלא הנאת הגוף יש לאסור משום דנהנה פרוטה דרב יוסף, דהרי בשעה שאוכל בסוכה מיפטר מלתת פרוטה לעני.

א. הוכחה מתוספות

הנה יש להוכיח הכי מתוספות, דהנה הקשו תוספות בשבועות (מ"ד ב' ו

סכך מאיסור הנאה

הנה יש לדון במסכך סוכתו בסכך של איסורי הנאה, כגון במסכך בעצים של ערלה, האם מותר לישוב בהסוכה, והאם יצא בו ידי חובתו. ויש לדון מצד ה' נידונים: א. נהנה הנאת הגוף מהסוכה. ב. מצוה הבאה בעבירה. ג. כתותי מיכתת שיעוריה. ד. נהנה מהסוכה שמתר לו לאכול. ה. נהנה פרוטה דרב יוסף.

א. נהנה הנאת הגוף מהסוכה

הנה מפאת הנאה של קיום המצוה, לא חשיב נהנה, דאמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, אך הכא הרי יושב בהסוכה ונהנה הנאת הגוף מהסוכה, ואם כן לא אמרינן בזה כללא דמצות לאו ליהנות ניתנו ואסרינן, כמו שכתב במאירי (הבאנו לקמן), וכן מבואר בנודע ביהודה (הבאנו לקמן).

אמנם היכא דהיה טוב לו לאכול במקום זה גם בלא סוכה, כגון דבמקום הסוכה אין לא שמש ולא רוח, בזה שרינן, דהרי דמי להא דאמרינן (ראש השנה כ"ח א') שהמודר הנאה ממעין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים, מכיון שאינו נהנה מהטבילה.

ב. מצוה הבאה בעבירה

כתב בנודע ביהודה (תניינא סי' קל"ב) דגם בדיעבד מיפסל משום מצוה הבאה בעבירה.

א. אין האיסור החפץ

אמנם יש לדון דליכא למיפסל משום מצוה הבאה בעבירה, דהנה אמרינן במשנה בשבת (ק"ה ב') הקורע על מתו אע"פ שמחלל את השבת יצא ידי קריעה. והקשה בירושלמי בשבת (פרק האורג ה"ג) אמאי יצא ידי קריעה הרי הוה מצוה הבאה בעבירה, ותירץ דשאני קורע בשבת דאין האיסור בחפץ אלא בפעולה, ובכהאי גוונא לא אמרינן דהוה מצוה הבאה בעבירה. ואם כן הוא הדין הכא מה איכפת לן דאיכא הנאה הבאה לו בעבירה, הרי מכיון דבמצוה עצמה אמרינן דמצות לאו ליהנות ניתנו אם כן אין כאן עבירה בגוף המצוה.

ב. הוכחה דלא כך

הנה באמרי בינה סליק אדעתיה הך סברא, והביא (דיני יו"ט סי' כ' בשם מר אבוב בספרו דברי חיים דיני ר"ה סי' ג') לברא כן דברי הכלבו (מובא בשולחן ערוך סי' תקפ"ו סעי' ה') דאף שיש לו הנאת הגוף כשתוקע בשופר, מכל מקום יצא בדיעבד ולא אמרינן דהוה מצוה הבאה בעבירה.

אך אחר כך כתב באמרי בינה (דיני יו"ט סי' כ"א ב' אות י"ח) לדחות סברא הנ"ל מדברי קמאי, דהרי הביא ארחות חיים (הלי לולב סעי' ז') בשם הראב"ד, דאתרוג שאסור בהנאה פסול משום מצוה הבאה בעבירה, [ולא אמרינן דמצות לאו ליהנות ניתנו, דהרי מתהני מחזותא וריחא ודמי למעין בימות החמה], חזינן דגם במצוה שאסור בהנאה אמרינן דהוה מצוה הבאה בעבירה.

ג. לחלק

אלא צריך לחלק בין סכך של איסור הנאה וכדומה לבין קריעה בשבת, דבשלמא התם בקריעה אין חפץ של עבירה כלל, משא"כ הכא יש חפץ, והוא סכך האסור בהנאה.

[ובספר בהלכות חג בחג (על סוכה, עמוד ע"ט) כתב דכיון דיש מכשירין אף לכתחילה מפאת דשרי הנאת הגוף בהדי מצוה (רשב"א נדרים ט"ו ב'), או מפאת סברת העונג יום טוב (סי' ז') דהמצוה על עצם ההנאה, [ולא הבנתי סברתו], דהרי סוף סוף נהנה גופו באיסור ומאי איכפת לן דהמצוה היא ההנאה], ואם כן שוב יש להקל בדיעבד, והיינו מטעם ספק ספיקא].

נמי בסוכה. [ועיין מה שכתבנו בזה באריכות בגליון סוכות תשע"ד].

ג. אוכל קודם לולב

וכי תימא דיש להביא ראיה מהא דאמרין (שו"ע סי' תרנ"ב סעי' ב') שהאוכל קודם לולב, צריך להפסיק להחיות דאורייתא דלולב, [וגם להחיות דרבנן בליכא שהות ביום לקיימו], והרי אוכל בסוכה ומיפטר מלקיים מצוה אחרת. אך אינו ראיה, דהרי היה אסור להתחיל כשיש שתי מצוות לפניו, והרי כמו כן לענין אבידה, אם רואה שמתקרב עני ומיד מתחיל להתעסק באבידה, יש לומר דחייב להפסיק ואינו פטור לתת לעני. [ובהתחיל בהיתר לפני זמן הלולב, יש לומר דאיירי כשאינו אוכל בסוכה]. והעירוני דאין כאן פסול של עוסק במצוה, דגם אם לא יאכל, הרי שוהה בסוכה, אמנם לענין כאשר אוכל, המצוה רק באכילה. [ועיין מה שכתבנו בענף ב']

ענף ה' - מחיצה להכשיר הסכך

לענין המשך הז' טפחים.

ג. חמתה מרובה

הנה מכל מקום אכתי נשאר הסכך פסול כמו אויר פחות מג' טפחים, ואע"פ שיש סכך כשר תחתיו אך הרי סכך פסול פוסל כנגדו, ויצטרף לנקבים שבשאר הסכך למשוי חמתה מרובה מצילתה.

ובמסופק אם הנקבים ביחד עם הסכך הכשר שתחת הפסול הוה רובו, יש לדון דנימא דכשר מפאת ספק ספיקא, דהא איכא דסברי דסכך עליון שחמתו מרובה אינו פוסל סכך שמתחתיו, וכתב במשנה ברורה (סי' תרכ"ו סעי' א' בביאור הלכה ד"ה וי"א) שבשעת הדחק סמכין על זה אף לענין ברכה, ואם כן השתא דיש ספק צלחה מרובה מסכך כשר, יש לומר דשרי לכתחילה.

אך זה איכא לברורי ולמדוד, [ובזה דנו הפוסקים בספק ספיקא שרק אחד כזה, עיין בתשובות כתב סופר יו"ד סי' כ"ז], וגם הוה ספק חסרון ידיעה.

ד. מחיצה המפסקת גזולה

הנה יש לעיין מהו אם האי מחיצה המפסקת שעשה תחת הסכך הפסול, הוי גזולה, וזולת האי מחיצה המפסקת יש ג' מחיצות.

והנה מפאת קרא דסוכה גזולה פסולה (סוכה ט' א') הא האי סוכה כשירה גם בלא האי מחיצה, והמחיצה רק להפריד בין הכשר לפסול, ולכאורה ליכא בזה האי פסול דגזולה.

אלא יש לדון מפאת מצוה הבאה בעבירה, דהנה הא דיושב תחת חלק מהסכך הפסול, היינו רק מפאת העבירה, ואע"פ דהוי פחות מג' טפחים וכל סכך פסול פחות מג' טפחים מצטרף, מכל מקום אכתי יש לומר דלענין מצוה הבאה בעבירה גרע, דמכל מקום האי מצוה דאית ליה השתא, הוא על ידי הסכך הפסול, דבלא המחיצה היה ג' טפחים סכך פסול ולא היה יכול לקיים המצוה, והשתא על ידי המחיצה הגזולה, מקיים את המצוה ב' טפחים פסולים, ואם כן הוה ליה מצוה הבאה בעבירה.

ב. האם חשיב מחיצה המתרת

הנה לענין האי תקנתא לעשות מחיצה מתחת סכל הפסול, יש לדון מה יעשה היכא דהסכך הפסול הוא במקום הכניסה להסוכה, דאם יעשה שם מחיצת עשרה, לא יוכל להכנס לתוך הסוכה.

אך יש לומר דאכתי איכא תקנתא, דיוכל לעשות מחיצה שיוכל להזיזה ואחר כך להחזירה.

אלא יש לדון מהו בשבת ויום טוב, דלכאורה אסירא לעשות האי מחיצה ביום טוב, דהוה ליה מחיצה מתרת.

[וכעין זה יהא הנידון בעשה מחיצה המפסקת לפני יום טוב ונפל המחיצה ביום טוב].

א. מחיצה המתרת

הנה העירוני דהאי מחיצה אינו מחיצה המתרת, אלא הקטנת הסוכה שלא יהא בה ג' טפחים סכך פסול, אך לא ברירא לי, שהרי חזינן דצריך מחיצת עשרה.

ב. האם מותר בהיה טפח מבעוד יום

הנה איתא ברמ"א (סי' שט"ו סעי' א') דאע"פ דאסור לעשות מחיצה המתרת בשבת, מכל מקום אם היה כבר מחיצת טפח מבעוד יום, אז

ד"ה ורב) בהא דאמרין לענין שומר אבידה, דמצות לאו ליהנות ניתנו, הא יש האי הנאה דפרוטה דרב יוסף, ותיצרו דשאני שומר אבידה ומשכון דכמה פעמים שיתעסק בה לשוטחה לצרכה ולהצניעה יפטר מליתן לו, אבל בכגון טבילה יכול לכוון לטבול במקום שלא יבא שם עני באותה שעה. מעתה הרי סוכה דמי לשומר אבידה, דהרי יושב בסוכה לזמן ממושך, ואם כן יש לאסור מחמת האי הנאה שמרויח פרוטה דרב יוסף, ואמאי הוצרכו במיאירי ונודע ביהודה לדון משום הנאת הגוף. [וי"ל שהפשוט נקטו].

ב. עוסק במצוות אכילה בסוכה

אך תליא בפלוגתת רבנן בתראי אם אמרין שהאוכל בסוכה מיפטר מלקיים מצוה אחרת מפאת עוסק במצוה, או דילמא לא מיפטר, מפאת דכללא דתשבו עעין תדורו הוא דהנהגת ישיבת הסוכה היא כהנהגת הבית, וכמו שבבית מפסיק אכילתו כדי לתת צדקה לעני הכי

מחיצת עשרה להכשיר הסכך

הנה קיימא לן דסוכה קטנה שיעורו ז' טפחים, ומצרפינן סכך פסול פחות מג' טפחים להשלים לשיעור שבע טפחים, אבל אם יש יותר מג' טפחים סכך פסול לא מצרפינן.

ואף כשיש בה ו' טפחים סכך כשר, אין מכשירים פחות מג' טפחים מהסכך הפסול, אע"פ שיש ג' מחיצות מצד אחד. [והוא הדין היכא דיש סכך פסול ד' טפחים בסוכה גדולה, הוה סכך פסול]. והשתא אם יש סוכה קטנה ויש עליו גג בולט במשך ג' טפחים, הנה הסוכה אינה כשירה.

אלא איכא תקנתא, שיעשה מחיצת עשרה מתחת סכך הפסול, ואמרין ביה גוד אסיק, וכך המחיצה מחלקת סכך הפסול לשנים, דהרי על ידי המחיצה אינו מצטרף סכך הפסול שמחוץ להדופן לסכך הפסול שבפנים הדופן בתוך הסוכה מכיון שהמחיצה מפסיק ביניהם, וממילא לא נשאר בתוך הסוכה רק סכך פסול פחות מג' טפחים דאינו פוסל הסוכה. [וזה גם ישלים לשיעור סוכה]. וכך מבואר בחזון איש (או"ח מועד סי' קמ"ד סק"ד), ובתשובות חלקת יעקב (או"ח סי' רכ"ג).

ויש לדון בהאי תקנתא בכמה אנפי: א. הכשר הסוכה. ב. האם חשיב מחיצה המתרת. ג. האם הוי מחיצה מהגב. ד. מחיצה של אנשים בטפח מבעוד יום.

א. הכשר הסוכה

הנה יש לדון בהאי תקנתא בכמה נידונים. א. סכך הכשר שבהמשך המחיצה. ב. מהו עם סכך הפסול בהמשך המחיצה. ג. חמתה מרובה. ד. מחיצה המפסקת שהיא גזולה.

א. סכך הכשר בהמשך המחיצה

הנה אם האי מחיצה הוי רק בז' טפחים, אבל אינו לאורך כל הסוכה, הנה הז' טפחים כשירה, וגם שאר הסכך הכשר מהני מדין פסול, ואם כן גם בהמשך הסוכה היכא שאין מחיצה, יוכל לשבת תחת הסכך הכשר, אף שאין בו רוחב ז' טפחים של סכך כשר.

ב. מהו עם סכך הפסול

אלא יש לדון בסכך הפסול שמחוץ להז' טפחים, האם גם בזה אמרין שמתחלק הסכך הפסול על ידי המשך המחיצה.

והנה אם נימא דלא מצרפינן פחות מג' טפחים סכך פסול שמחוץ לסוכה כאשר אין מחיצה מפרדת, ליכא נידון, נ"א"ה. היינו דודאי אינו מצטרף, אלא כל הנידון רק אם מצרפינן מה שמחוץ לסוכה, בזה יש לדון אם האי ז' טפחים נחשבים כממשיכים, ואם כן גם התם יש לצרף פחות מג' טפחים סכך פסול שבפנים המחיצה, או דילמא לא נחשבים כממשיכים, ואם כן הרי התם לא התחלק הסכך הפסול לפחות מג' טפחים. [ולכאורה פשוט דבעומד מרובה אף מה שכנגד הפרוץ לא מצרפינן].

והעירוני דמוכח דהז' טפחים נחשבים כממשיכים, דהרי על כרחך לא אמרין גוד אסיק בהמחיצת עשרה עד הסכך פסול, שהרי הסכך מפסיק, אלא אמרין גוד אסיק רק בתוך הסוכה, ואם כן אין הסכך מתחלקת אלא הסוכה מתחלקת, ואם כן ודאי דסגי בז' טפחים כיון דמכל מקום הסוכה מתחלקת. אך לענין דיש לומר דהאי חלוקה היינו דוקא לענין הז' טפחים דהוי מעבר למחיצה, משא"כ

מותר להוסיף עליה בשבת.

אמנם כתבו רבנן בתראי דלמעבד מחיצות של סוכה בשבת ויום טוב מכח שהיה טפח מקודם לא שרינן. [א"י"ה. עיין באורחות רבינו (ח"ב עמ' רי"ט), ועוד עיין בהוספות ותיקונים מהגרש"י (לש"י"כ פכ"ד הערה קכ"ו), וביאר הגרש"י דהסברא לחלק, דבשלמא התם במחיצה המתרת העיקר היא ההפרדה, ועל ידי שפתוחה טפח כבר נעשה תחילת ההפרדה ומותר להוסיף, משא"כ בסוכה ללא ב' דפנות שיש לכל אחד ז' טפחים, אין כלל שם סוכה עליה, וזה שפתוח טפח אינו נותן לנו כלום].

מעתה יש לעיין בנידון דידן, האם מותר להזיז ולהחזיר המחיצה היכא שהיה מחיצת טפח מבעוד יום, מי אמרינן דדמי לעשיית סוכה ואסור, או דילמא דמי רק למחיצה מתרת ומותר. ולענ"ד היה נראה להקל.

ג. עשה מחיצה במקום צורת הפתח

הנה יש לדון בעוד נידון לענין עשיית מחיצה המתרת בסוכה, דהנה לענין צורת הפתח, דנו בפוסקים אם מהני לחלק הסוכה, ויש לעיין אם עשה צורת הפתח, ולחוש להאוסרים רוצה להעמיד מחיצה.

מי אמרינן דהוה מחיצה המתרת ואסור לעשותו בשבת, דהרי על ידי המחיצה בטלה צורת הפתח כיון דאי אפשר לעבור שם, [נכמו שביאר כעין זה בדובב מישרים (ח"א סי' ג)], או דילמא נימא דנהי דבטלה צורת הפתח, מכל מקום אין לאסור משום מחיצה מתרת כיון דגם אם לא היו עושים אותה היה ניתן.

[תו יש לדון דצורת הפתח לא בטלה, דהרי המחיצה עומד להינטל אף כשצורת הפתח נשארת, אע"ג דגם הצורת הפתח היא עראית].

ד. לסגור הדלת בשבת

הנה היכא דסוכה ניתרת ברוב דופן וצורת הפתח, ויש דלת בתוך הצורת הפתח, לא שמענו שאסור לסגור הדלת ביום טוב מפאת עשיית מחיצה המתרת.

ועל כרחק חזינן דלא חשיב מחיצה המתרת מכיון דבלאו הכי היה יותר מחמת צורת הפתח, ואם כן נילף לנידון הנ"ל בעשה מחיצה במקום צורת הפתח, דלא חשיב מחיצה המתרת.

אך יש לחלק, דשאני התם דצורת הפתח קבועה והדלת עומדת להפתח ולהסגר, ואם כן לא בטלה צורת הפתח. אך מכל מקום יש לדון דגם בנידון הנ"ל אין כאן איסור מחיצה מתרת.

ג. מחיצה מהגב

הנה כתבנו לעיל דלכאורה אסירא לעשות האי מחיצה המפסקת ביום טוב, דהוה ליה מחיצה המתרת.

אך הנה מבואר בשולחן ערוך (סי' תר"ל סעי' י"ב) שיכול לעשות מחבירו דופן להכשיר סוכה, אלא בעושה כן ביום טוב, בעינן שלא ידע אותו שהועמד שם שבטל מחיצה הועמד שם.

מעתה הכי נמי בנידון דידן יכול למיעבד הכי, שיבקש מאנשים שישבו שם, ולא יאמר להם שבוה תתוקן הסוכה, ואז יהא האנשים מחיצה ויהיו האנשים גוד אסיק, ותתכשר הסוכה, שהסכך הפסול שבה יהא פחות מג' טפחים.

יש לדון בהאי דינא שהאנשים הם המחיצה, האם הם עצמם יוכלו לאכול בסוכה, דנחשוב המחיצה מגבם, אע"פ שהמקום אטום.

א. מחיצה למקום אטום הוה מחיצה

דהנה חזינן דמסתפקינן בגמרא שבת (צ"ט ב) בעקר חפץ מרשות הרבים והניחו בבור י' טפחים, וכך מיעט הבור מ' טפחים ועכשיו הבור אינו רשות היחיד, האם חייב משום הנחה ברשות היחיד,

דלחד גיסא חייב, דהרי הניחו ברשות היחיד, אמנם לאידך גיסא פטור, דהרי עכשיו שמיעטה כבר אינו רשות היחיד, ותליא האם אמרינן דהנחת חפץ וסילוק מחיצה בהדי הדדי קאתו.

ותיקשי אמאי לא מספקינן נמי בבור עמוק י"א טפחים, דהרי הדין נותן דהא דבור הוה רשות היחיד היינו רק חללו, אבל קרקעו עד התהום לאו רשות היחיד, ואם כן גם בהניחו חוליא בבור עמוק, החוליא כבר אינו רשות היחיד, דהרי נעשה אטום והוה חלק מקרקע הבור. וכך הקשה בנפש חיה (א"י"ה סי' ט"ו, בשם הגאון ישועות ישראל), ובחזון

איש (א"י"ה סי' ס"ב ס"ק י"ג ד"ה בור).

ותירץ בחזון איש (שם) שבור י' חשיב רשות היחיד עד התהום, שקרקעית הבור חשיב רשות היחיד אע"פ שהיא אטומה.

ואם כן הוא הדין במחיצת סוכה שבהם הוה סוכה, [ואמרינן דלאחרים עושה מחיצה, לעצמו לא כל שכן], אם כן גם האטום של המחיצה חשיב סוכה.

ב. אולי באדם גרע

אבל חזינן (שבת ז' ב) דבית שגגו גבוה עשרה ונתוכו גבוה פחות מעשרה, אמרינן דעליו הוה רשות היחיד, אבל נתוכו לא הוה רשות היחיד, ולא אמרינן דהגג חשיב חלק מהרשות היחיד אע"פ שהוא אטום, והחילוק, דהרי הכא זה גרע מאטום, דהרי הוה שני חללים, ואם כן אולי נימא הכי גם באדם. וצריך עיון.

ג. פסקי הלכה

עתה ראיתי בקובץ בנתיבות ההלכה (תשרי תשע"ב) תשובת הגאון בעל דרך אמונה שליט"א בנידון דידן שאנשים הם המחיצה, דחשיבא שהאנשים האלו אוכלים חוץ לסוכה.

אמנם בספר חוט שני (סי' תר"ל סעי' ט) כתב דשפיר יכול לאכול אם פניו לסוכה. ולכאורה אף אם פניו חוץ לסוכה מכל מקום גופו וראשו בסוכה, אך יש לחוש דניחוש שיתכופף בראשו קדימה בעת האוכל ואז ראשו חוץ לסוכה, משא"כ כשפניו לסוכה אף אם יתכופף לית לך. אך אם יתכופף אחרונית, בזה לא יצא.

ד. יותר מג' טפחים

הנה יש להעיר בעיקר הנידון, דבגוונא שבפנים מהאנשים, אכתי יש סכך פסול יותר מג' טפחים, אחרים יוכלו לאכול בתוך הסוכה, דהרי איכא מחיצה ואמרינן דופן עקומה, אבל האנשים שהם המחיצה לא יוכלו לאכול, דהרי בגי' טפחים סכך פסול אין יושבין תחתיו.

ד. אנשים כשיש טפח מבעוד יום

הנה יש לעיין בהאי דינא שאסרינן להעמיד אנשים כאשר הם לא יודעים שעושים מחיצה, מהו כאשר יש טפח מהדופן מבעוד יום, שהרי שרינן להוסיף על טפח במחיצה המתרת.

א. הוכחה מהבית השואבה

הנה באמת כן מוכח מבית השואבה (לסי' תרל"ה ס"ק י"א) שהקשה היאך מהני להעמיד אדם שיהא מחיצה, הרי הסכך קודם לדופן, וכתב דאין לומר שיש טפח דופן מלמעלה ואז שרי להקדים הסכך, דאם כן מותר גם כשהאנשים יודעים שהם עושים המחיצה. [ויש לדון שהטפח בדופן שאינו מעמיד שם אדם].

ב. מספיק שאחד לא יודע

אך לבי נוקפי דינא דהבית השואבה, דלפי זה אמאי אמרינן בכל דוכתא שהאנשים הנעמדים אסור שידעו שהם לשם מחיצה, הרי מספיק שאחד לא ידע, ואז האחרים יועילו מדין הוספה לטפח, והרי איתא להדיא (שולחן ערוך סי' שס"ב סעי' ה') דבעינן שכולם לא ידעו ואפילו אם אחד יודע, אסירא ליה, [והוא בבית יוסף (סי' שס"ב סעי' ה') מהאחרות חיים (הלכות שבת אות רס"ו) בשם הרשב"א], ולמה לא נתיר משום מוסיף על טפח. [א"י"ה. עיין בבית יוסף שמביא שהטעם שהחמירו בזה כדי שלא יבואו לזלזל בשבת].

ג. טפח שנעשה בהיתר בשבת

הנה בחזון איש (א"י"ה סי' נ"ב סק"ח) נסתפק אם סגי בטפח שנעשה בשבת בהיתר, וכן נסתפק בזה בברוך טעם (עטרת חכמים א"י"ה סוף תשובה ו), ובמהרש"א (עירובין ק"ב א' על תוספות ד"ה לא) כתב לקולא.

מעתה אם נימא דלא מהני, אם כן לא יקשה הנ"ל על בית השואבה, דהרי הבית השואבה איירי באופן שהטפח היה מבעוד יום, משא"כ בשולחן ערוך הנ"ל (סי' שס"ב סעי' ה') איירי שהטפח עשה רק בשבת, דהרי האנשים עמדו שם רק בשבת. אך למהרש"א תהא ראייה. [ועיין בספר אהל עראי (סי' מ"ב אות ג)].

ד. הוספה של אדם גרע

הנה העירו בעיקר הנידון, דהוספה של אדם להאי טפח גרע טפי, מכיון שהאדם אינו קבוע. אך אינו מוכרת.

ענף ו' - נחלקה התיומת

המצוה, חייב משום מזיק, והוה ליה היזק ניכר, ואם כן יקנה בשינוי, ואם כן גם היכא דמיפסל מספק יש כאן היזק ניכר. אך יש לדון דאם מיפסל מספק אינו כן, דהרי להצד שכשר אין כאן היזק כלל, והוה כהך דמגורמתא (בבא קמא צ"ט ב') דהוי ספק טריפה והטבח היה פטור מלשלם. [ונבוגף הנידון במזיק לולב יש לעיין מצורם אוזן קרבן].

האם ממה נפשך לא יצא

הנה בכל הני פלוגות דלעיל בנחלקה התיומת, נמצא דנפקא מינה לשינוי נידונים, אם כשר לקיום המצוה וכן אם הגזלן קנה בשינוי.

ויש לדון בגזלן שגזל לולב, ונחלקה התיומת באופן דאיכא פלוגתא אם חשיב נחלקה, נמצא דמספק קנאו בשינוי, דהמוציא מחבירו עליו הראיה, האם ייצא בו ידי חובתו, או דילמא אמרינן דממה נפשך לא יצא:

א. האם אמרינן ממה נפשך

הנה יש לעיין האם בגוונא הנ"ל יצא בלולב ביום הראשון מספק מיהת שמא הוא כשר.

לחד גיסא יש לומר דלא יצא, דממה נפשך אם הוה כשר אזי הוה גזול ולא קנאו בשינוי, ואם קנאו משום שיש כאן שנוי אזי פסול.

אמנם לאידך גיסא יש לומר דכל חדא נידון באפי נפשיה, דלענין הקנין הגזלן הוה מוחזק, משא"כ לענין אם יצא ידי חובתו, נידון כמו שבעלמא דנים בלולב שלו.

והיינו בעלמא בלולב שלו, בספק אם הלולב פסול, ביום הראשון יהא הנידון רק אם מספק יצא מיהת, אך לענין חול המועד, יש לדון דאמרינן דספיקא דרבנן לקולא. [משא"כ להצד הראשון, הרי אם נימא לקולא דאין כאן פסול, אם כן לא קנאו בשינוי והוה ליה גזול, דפסול גם בחול המועד מפאת מצוה הבאה בעבירה].

ב. גוויי דלא מהני תפיסה

הנה יש לעיין לענין שינוי מי מוחזק, הגזלן או הנגזל. ואם נימא דהגזלן מוחזק, אם כן יש לדון בנידון הנ"ל, דנימא דלענין הקנין, הגזלן קנה דהוה מוחזק.

והנה בספיקא דדינא בלאו הכי מהני תפיסה, ואם כן לא חשיבי מוחזק, אלא יהא הנידון בנמצא הלולב ברשות הרבים.

עוד יהא הנידון במספקינן בהמצאותא אם הוה שנוי, דבכהאי גוונא לא מהני תפיסה, למשל, להרשב"א הנ"ל אליבא דרש"י כשלא ידעינן אם נסדק רובו או לא, כגון בנקטם למאי דכתבנו לעיל דיש לומר דאזלינן בתר מעיקרא, ולא ידעינן כמה נקטם, ואם כן לא יכולין לדעת אם נסדק רובו.

ג. המוציא מחבירו עליו הראיה עושה ודאי בעלים

הנה כל זה לפום ההנחה דהמוציא מחבירו עליו הראיה קא עביד בעלים ודאי, וכדחזינן (בבא מציעא ו' ב') דאם יש לו ספק בכור בביתו, כיון דפסקינן דהמוציא מחבירו עליו הראיה ולא מהני תפיסה, נמצא דהישראל מוחזק בו ואינו צריך ליתנו לכהן, ואם כן חשיבא ממונו דהבעלים ודאי, ויכול לעשותו מעשר בהמה ואינו חושש שמא אינו שלו. חזינן דאזלינן בתר הפסק בדיני ממונות גם לענין איסורין.

ואע"ג שגם אידך בעלים מספק, כדחזינן (בבא בתרא פ"א ב') שמביא ביכורים מספק, וביאר בתשובות חידושי הר"ם (או"ח סי' ה') דלא תיקשי, דתרוייהו איתנייהו, דלענין המוחזק, הוה שלו ויכול לקדש אשה בתורת ודאי, דפסיקא דהמוציא מחבירו עליו הראיה משוי בעלות, ומשום הכי יכול לעשר בספק בכור, אמנם לא פקע הא דלענין התובע הוה ספק שלו, דהנהגת הבעלות יכולה רק ליתן בעלות אבל לא להפקיע בעלות, וממילא אכתי הוה ספק דילמא הקרקע שייך להקונה וחייב בביכורים. וכך ביאר בחזון איש (אה"ע נשים סי' ל"ט סק"א).

ד. ספק טבל ואסרו בקונם

הנה העירו דיש לדון כעין הנ"ל, באתרוג ספק טבל, דהנה אף בטבל גמור יש לומר דמן התורה יצא, והשתא דהוה ספק אולי נימא דיצא.

והשתא אם אסר האתרוג על עצמו בקרבן, כגון בקונם והתפיס באמא. [א"י. דהנדר אסור רק מדרבנן, דאע"פ דהוה דבר האסור מכל מקום החמירו חכמים, עיין נדרים י"ג ב'.]

מעתה הרי לגיסא שהוא טבל, לא חל הקונם דאין איסור חל על איסור, וחל הקונם רק להצד שמותר. ואם כן נימא דלגבי קונם ספיקא לקולא, וגם לגבי טבל נימא דספיקא לקולא.

אך פשוט דלא אמרינן לה, אלא ממה נפשך לא יצא, או משום דהוה

נחלקה התיומת

הנה אמרינן בגמרא בבא קמא (צ"ו ב') נחלקה התיומת נעשה כמי שנטלה התיומת ופסול. ומצאנו בזה ו' פירושים.

א. ו' פירושים

א. פירוש הגאונים (מובא בתוספות שם צ"ו א' ד"ה נחלקה) דאיירי בשני עלים אמצעים [שכל אחד יש בו שנים] שדבוקים זה לזה, שאם נחלקו פסולה. וכתבו תוספות דלא שכיחא טובא, כי בטורח נמצאין אותן שיש להם תיומת כזה אפילו אחד בה' מאות, אלא כתבו תוספות דיש לומר שאף לדבריהם אין פסול אלא שהיה מתחילה כענין זה ונחלק שנשתנה מברייתו, אבל אם לא היה כלל כשר.

ב. פירוש רש"י (מובא בתוספות שם) דאיירי בשני עלים אמצעים שאינם דבוקים, ונחלקה היינו שנפרצה השדרה עד העלים שתחתיה.

ג. פירוש יש מפרשים (מובא בתוספות שם) דאיירי כאופן ב' אלא סגי שנפרצה קצת השדרה.

ד. פירוש הר"ף (סוכה ט"ו א' בדפי הר"ף) דכל העלים נסדקו.

ה. פירוש רש"י שהביא הרשב"א (בבא קמא שם) והסמ"ק (סי' קצ"ג אות ג) שנחלק העלה האמצעי לשנים, ולדעת הסמ"ק בעינן שתסדק השדרה.

ו. לרשב"א (בבא קמא שם) סגי בנסדק העלה ורובו ככולו.

ב. משום חסר או הדר

כתב במגן אברהם (סי' תרמ"ה ס"ק ו') דפסול משום חסר וכשר ביום טוב שני, אבל הגרע"א (סוכה כ"ט ב') פליג, דפסול משום חסר ופסול ביו"ט שני.

ג. לענין הלכה

הנה לענין ההלכה, כתב ברמ"א (סי' תרמ"ה סעי' ג) להחמיר כמו השיטות (אות ה' הנ"ל) שאם נחלק העלה העליון האמצעי שעל השדרה עד השדרה, מקרי נחלקה התיומת ופסול.

וכתב הגר"א (הביאו במשנה ברורה שם ס"ק ט"ז) דלדינא יש להחמיר ברובו, דבכל פסול רובו ככולו. [אבל על מקצתו אין להחמיר כלל, והיינו שיטת הרשב"א באות ו' הנ"ל].

וכתב בחזון איש (או"ח מועד סי' קמ"ה סק"א) דמכל מקום בליכא אחר מברכינן עליה, כיון דלרוב הפירושים כשר. [שהגר"א רק הכריע דאם נימא דנחלקה התיומת הוא העלה האמצעי, אז סגי ברובו לפוסל].

ד. נקטם ראשו ונחלק

הנה בנקטם ראשו, אמרינן בשולחן ערוך (סי' תרמ"ה סעי' ו') דהיינו שנקטמו רוב העליון העליונים, אבל בנקטם מיעוטו מברכינן.

מעתה יש לעיין בדינא הנ"ל דנחלק רוב העלה, היאך חשיבין להרוב, אם לחומרא כמו שהיה מעיקרא, או דילמא לקולא כמו שהוא השתא.

ולכאורה חשיבין כמו מעיקרא, דאם לא כן בכל נחלק רובו יקטמנו כדי להכשירו.

וכעין זה יש לדון בהא דאמרינן (משנה ברורה שם ס"ק ט"ו) דבאיכא שתי תיומות בעינן תרוייהו, ואם נחלקה אחת מהם פסולה, הנה אם אחד נמוך מחבירו לא חשיבא תיומת, ואם היו שוים ואחר כך נקטם, בפשוטו אזלינן בתר מעיקרא ואכתי חשיבא תיומת.

נפקא מינה לענין שינוי ומזיק

הנה בגמרא (שם) דיינינן בנחלקה התיומת, לענין מי שגזל לולב האם קנה בשינוי, ומייתנין מהא דפסול להמצוה, ואם כן הכי נמי קנה בשינוי.

א. פסול למצוה הוה שינוי

הנה אמרינן דמכיון שפסול למצוה, אם כן על כרחך קונה בשינוי, וביאר בשיטה מקובצת (שם) בשם הרמ"ה, דהיינו מדחזינן דלענין מצוה פסול אף על גב דלא חסר ולא מידי, אלמא הוה ליה כי הוצי בעלמא, אם כן גבי גזלן נמי הוה שינוי, דמעיקרא לולבא והשתא הוצי.

ב. בכל גוויי הוה שינוי

הנה איירי גם בנפסל הלולב בכל השנה ולא רק בחג הסוכות. ולכאורה היינו אף היכא דיש עליו פסול אחר, כגון עקום כמגל או יבש, ואחר כך גם נחלקה התיומת, לכאורה יקנה בשינוי. אך אולי שאני התם דבכהאי גוונא אין לו מעיקרא שם לולב. וצריך עיון.

ג. מזיק לולב

הנה לכאורה המזיק לולב בחג הסוכות על ידי שפוסלו מלקיים בו

הקנה ד' מינים בתנאי

הנה מי שהקנה ד' מינים לספק גדול ספק קטן, על תנאי שההקנה רק אם הוא גדול, ואחר כך הקנה המקבל בחזרה, לכאורה מהני ממה נפשך, דהרי אם הספק גדול זכה בו על כרחך הוא גדול, ואם כן הוא יכול להקנותו בחזרה.

א. המקבל נעשה מוחזק

אלא יש לדחות, אם נימא דמכיון דאיכא ספק אם הוא גדול ויכול לזכות בהד' מינים, אם כן אמרינן דהמוציא מחבירו עליו הראיה, וזכה בו בתורת ודאי ולא מהני תפיסה, ואם כן לא יוכל להקנות שמא הוא קטן ומכל מקום זכה בו.

ב. ראייה מהני"ל דאמרינן ממה נפשך

אך הא הבאנו לעיל מספק שליח להולכה ספק שליח לקבלה מגורשת כשמגיע לידה מתגרשת ממה נפשך, חזינן דממה נפשך מהני, ואם כן גם בגוונא דידן, לא אמרינן דהקטן מוחזק בהלולב, דממה נפשך אם הוא גדול, אז יכול גם להקנותו בחזרה.

ג. לענין ברכה

הנה לענין ברכה אם יוכל לברך, יש קצת לדון דיוכל לברך, דלענין ברכה דרבנן סמכינן אחזקה דרבא.

אך באמת כאן הנידון על מצוה דאורייתא, ולגביה המצוה דאורייתא חיישינן שהוא קטן.

אך חזינן דבתפילין שקטן כתב לעצמו, כתב הגרע"א (גליון שו"ע סי' ל"ט על מג"א סק"א) דלגבי עצמו מהני חזקה דרבא. [שוב ראייתי האי נידון בגליון חדויות דאורייתא סוכות תשע"ב אות ח'].

קודם הנץ החמה

הנה קיימא לן (שולחן ערוך סי' תרנ"ב סעי' א') דלכתחילה מצות לולב רק לאחר הנץ החמה, ובדיעבד אם צריך להשכים לצאת לדרך, נוטלו משעלה עמוד השחר.

ויש לעיין מהו באופן שחבירו נמצא בעיר אחרת ואין לו לולב, והשליח יוצא לדרכו קודם הנץ החמה, האם נימא ליה לכתחילה שיטול קודם הנץ החמה, אע"פ דאותה שעה הוה רק בדיעבד, כדי שלחבירו יהא לולב.

א. יטול קודם הנץ החמה

הנה היה נלעני"ד שבאמת יטול קודם הנץ החמה. והיינו לא רק היכא דיהא לחבירו קיום מצוה דאורייתא, כגון ביום הראשון של סוכות, אלא גם היכא דיהא לחבירו רק קיום מצוה דרבנן, כגון בחול המועד.

ב. משא"כ אם פסול מדרבנן

אמנם היכי דמדרבנן פסול, כגון אתרוג של תרומה טמאה להסוברים דרק מדרבנן פסול, אינו כן, דאם יש לו אתרוג כשר ויכול ליתן לחבירו אתרוג הכשר ולהשאיר עם האתרוג הפסול מדרבנן, [ואינו יכול ליתן לחבירו את הפסול מדרבנן], בזה אין לו לתת הכשר לחבירו.

ג. מהו לענין שאר המינים

הנה יש לעיין מהו לענין שאר המינים, מי אמרינן דעכ"פ שאר המינים יטול לאחר הנץ החמה, דהא לבה"ג (מובא בשולחן ערוך סי' תרנ"א סעי' י"ב) כשר בנוט לס בזה אחר זה, או דילמא נימא דיטול כולם קודם הנץ החמה, דהרי כיון דהלולב כבר נטל קודם הנץ לא איכפת לן שנוטל גם שאר המינים. וכן היה נלעני"ד.

טבל, או אם אינו טבל אז לא יצא משום דהוה קונם דהרי אם לא הוה טבל יחול הקונם.

ואם כן הכי נמי בנידון דידן, במספקינן בחול המועד או דהוה גזול והוה מצוה הבאה בעבירה או דהוה פסול, נימא דלא יצא ממה נפשך.

אך יש לדחות, דלענין גזול קבענו דהוה דידיה, ואם כן פסקה עבירה דידיה, וכמו לאחר שינוי שאינו פסול [דרך אינו מברך אבל יצא בו], והכי נמי כיון דהוה שלו פסקה העבירה כיון דקנאו, והלכך פסול גזל אזל בתורת ודאי, ולענין פסול נחלקה יהא מותר מספק.

אך שפיר יש לומר דבאמת גם בעלמא באיכא ממה נפשך לא אמרינן האי מוחזקות וכמו שכתבנו לעיל.

להוכיח דאמרינן הממה נפשך

הנה יש לדון להוכיח מספק שליחות בגיטין, דאמרינן האי ממה נפשך, דאע"פ שהגזלן מוחזק בתורת ודאי בהלולב, מכל מקום לא יצא בו ידי חובתו, דממה נפשך אם הלולב כשירה אז לא קנאו בשינוי.

א. ספק שליח להולכה או לקבלה

הנה בספק שליח להולכה ספק שליח לקבלה, כגון בגווי דריש פרק התקבל (גיטין ס"ב ב' ס"ג א') אמרינן דבנותן השליח הגט להאשה מגורשת ממה נפשך.

והקשו הרי כשהשליח קיבל הגט, מסתפקינן אי הוה שליח לקבלה, והאשה זכתה כבר בהנייר, ואם כן חייל דינא דיחלוקו בהיותו ביד השליח, [כמו בספק תן כזכין], ואם כן אחר כך כשיגיע הגט לידה ליכא נתינה ולא תתגרש, דהא קיבלה מהשליח רק מחצית הגט. [דמחצית ממנה היה שלה מקודם מדין ודאי והנתינה הוא רק בספק].

אלא על כרחך אמרינן ממה נפשך, דלא יתכן לומר שאינה מגורשת משום דכבר זכתה במחצית הגט, דהוי תרתי דסתרי, דהא להצד דכבר זכתה בהגט, הוי מגורשת בקבלת השליח.

חזינן דהאי כללא הנ"ל [שהבאנו לעיל מהחידושי הרי"ם והחזון איש] דדיני ממונות קובעים לאיסורים [כגון לקידושין וכיוצא בו] בתורת ודאי, אמרינן לה רק היכא דליכא ממה נפשך.

מעתה יש להוכיח לענין נידון דידן בלולב דאמרינן האי ממה נפשך.

ב. או איסורין או בעלויות

אך אולי אמרינן הכי רק בממה נפשך של בעלויות, והיינו כשכל הנידון מי הוא הבעלים, משא"כ בממה נפשך כשהנידון הוא איסורין או בעלויות, [כגון הכא שהנידון הוא בעלים או אם איכא קיום מצוה], בכהאי גוונא לא אמרינן האי ממה נפשך, הלכך לא יהא ראייה לנידון דידן.

אך יש לומר דבאמת לא שגא, וגם בנידון דידן אמרינן האי ממה נפשך, ונפקא מינה במקנה לחבירו טלית שהציעו ספק פסולות, ומקנה רק לגיטא דפסולות ואם כשירות אינו מקנה. [מיהו יש לומר דיותר על זכות מוחזק].

ג. התם ספיקא דזינא

עוד יש לדחות, דהתם בגיטין יש לומר דהוה ספיקא דדינא ומועיל תפיסה, ואם כן לא הוחלטה הבעלות בתורת ודאי, [ואם כן אינו כמו גווי דאיירי ביה החידושי הרי"ם והחזון איש הנ"ל], הלכך מהני אחר כך האי ממה נפשך.

אך אכתי ליכא ליישב כן לדעת קמאי (רמב"ן במלחמות, בבא קמא י"א ב' בדפי הרי"ף) דסבירא ליה דגם בספיקא דדינא דמי לתקפו כהן דמוציאין מידו ולא מהני תפיסה.

נתרם לזכר נשמת אור עולם

להבת אש, איש האלוקים ההולך לפני העם, בעבודתו הטהורה ותפילתו הזכה, בהשתפכות הנפש בשלהבת יוקדת, דברי תורתו והדרכותיו בקודש שבספרו הקדוש 'להבת דוד' מאירים ומלהיבים לבבות ישראל עד היום הזה

רבינו הקוה"ט רבי דוד מתתיהו

בן רבינו הקוה"ט רבי יחיאל יהושע זצלה"ה מביאלא עלה בסערה השמימה בעת רעווא דרעוין ביום כ"ה לחודש תשרי

נתרם בעילום שם ע"י אחד מיקירי חסידי ביאלא, יתברך התורם בברכת התורה, ויזכה במלא חפניים שמחה ואושר, וימלא ד' כל משאלות לבו לטובה.

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונן של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במהום שהאריר העתקנו חלה מהדברים.

ניתן לקבל את הגליון מידי שבוע במייל: L5703949@gmail.com